

УДК 336.14(477)

Надія ДЕХТЯР

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Катерина ПІСКУН,

магістр,

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан соціальної спрямованості бюджету України за динамікою видатків зведеного бюджету на соціальну сферу і соціальний захист населення, за динамікою розвитку основних об'єктів соціальної сфери України та за інвестиціями в основний капітал соціальної сфери. Запропоновано напрямки покращення фінансування соціальної сфери.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальний бюджет, фінансування, соціальні видатки, аналіз.

Забезпечення гідного рівня життя та вільного розвитку людини - прямиї обов'язок кожної соціальної держави. Згідно з Конституцією такою є Україна. Для наповнення змісту цього поняття необхідно є щоденна життєдіяльність кожної людини, з якої складається загальна картина рівня соціальності держави.

Соціальна сфера є пріоритетним чинником серед тих, що впливають на рівень життя людини, а, отже, і фінансування соціальної сфери має носити пріоритетний характер, чого і дотримується більшість демократичних країн світу.

Питаннями розвитку соціальної сфери, її різних аспектів та складових займалися такі дослідники, як В. Геєць, О. Грішнова, М. Карліна, І. Лукінова, Б. Надточій, В. Новікова, І. Петрова та ін.

У сфері наукових інтересів В. Андрушенка, О. Василика, О. Величка, В. Опаріна, Д. Полозенка знайшли своє відображення питання фінансування соціальної сфери. Серед зарубіжних вчених ці питання досліджувались Дж. Б'юкененом, А. Вагнером, Л. Ерхардом, А. Пігу, М. Фрідманом.

На сьогодні соціальна орієнтація бюджету держави є надзвичайно важливою і для України. Про це свідчать обсяги номінальних асигнувань на розвиток соціально-культурної сфери, які зростають з кожним роком. Але це нарощування, на жаль, не демонструє покращень. Продовжується майнове розшарування суспільства, стан здоров'я населення залишається на низькому рівні, кількість бідного населення майже не зменшується, досі існує нерівний доступ громадян до медицини і освіти, та й якість цих послуг є дискусійною.

Отже, дослідження соціальної спрямованості бюджету має базуватися не лише на характеристичні соціальних видатків, а й на їх результативності: оцінці рівня життя населення, стану здоров'я, якості освіти, доступності до медичних послуг. Умовно можна поділити соціальну спрямованість бюджетів на 2 види ч^тг^мжл, та >9л«ил п ж ш ж соціальних видатків (обсяг, динаміка) та непрямий показник результативності цих видатків (стан освіти, здоров'я населення, життя загалом). Зіставлення вказаних показників допоможе виявити так званий «розрив» між

видатками на соціальну сферу та результатами для соціальної сфери.

Враховуючи світову фінансово-економічну кризу, яка спровокувала негативні наслідки як в Україні, так і в світі, актуальність дослідження та аналізу бюджетного забезпечення соціальної сфери зростає.

Для України наслідками кризи, що розпочалася наприкінці 2008 року, стали: скорочення чисельності робочих місць, обсягів виробництва, затримка виплати заробітної плати і, взагалі, посилення напруги у суспільстві. Ці проблеми, як наслідок, призвели до зменшення дохідної частини бюджету та, у свою чергу, до обмеження фінансування державою соціальних програм та виконання нею соціальних зобов'язань.

Отже, з огляду на ці події, вкрай необхідною є оцінка сучасного стану соціальної спрямованості бюджету України реальними показниками соціально-економічного розвитку.

Оцінюючи динаміку видатків зведеного бюджету на соціальну сферу і соціальний захист населення, наведену на рисунку 1, зазначимо тенденцію до зростання, що підтверджується зростанням відсотка частки видатків на соціальний захист і соціальну сферу у видатках зведеного бюджету від 37,9% у 1999 р. до 63,7% у 2010 р., тобто за вказаний період цей показник зріс на 25,8%. Незважаючи на підвищення розмірів видатків на соціальну сферу, слід зауважити, що в окремих випадках ці розміри не досягли навіть законодавчо задекларованих нормативів.

Як зазначалося вище, ситуація, що склалася сьогодні в Україні, є досить парадоксальною. Нібито збільшення видатків на соціальну сферу прямо пропорційно повинно призводити до покращення ситуації, але, як бачимо, нагальних змін у суспільстві не спостерігається, і перелік проблем соціальної сфери, з якими сьогодні зіткнулася Україна, не зменшується.

На наш погляд, ця ситуація є причиною слабкого зв'язку між зростаючим обсягом фінансування та якістю основних соціально-економічних індикаторів. Саме низька ефективність використання соціального бюджету стримує прогрес у соціальній сфері держави.

Нами виявлено, що 2005 та 2010 роки - це роки

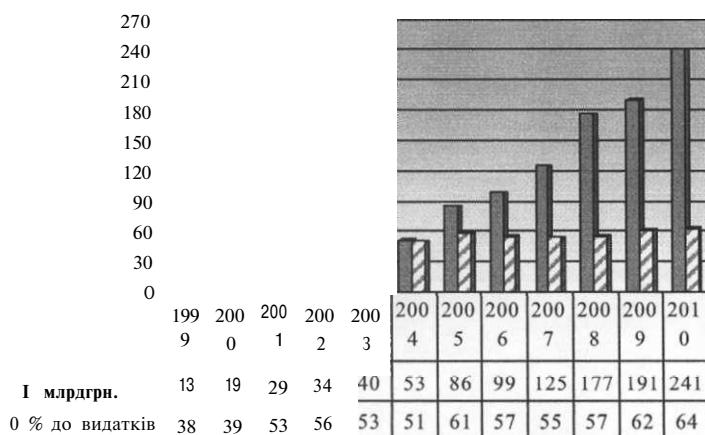

Рис. 1. Динаміка видатків зведеного бюджету на соціальну сферу і соціальний захист населення

найбільших соціальних виплат, частка яких серед усіх видатків зведеного бюджету склала 60,5 % (2005 р.) і 63,7 % (2010 р.). З аналізу даних бачимо, що підвищення соціальних виплат у 2005 році не вирішило проблеми бідності і не привело до її скорочення, а ще більше посилює майнову диференціацію у суспільстві. Тобто значні суми соціальних видатків не є показником вирішення соціальних проблем, а навпаки - можуть погіршити ситуацію і загострити ряд соціально-економічних ризиків, таких як: бюджетний дефіцит, державне невиконання соціальних зобов'язань та ін.

У процесі дослідження виявлено, що низька ефективність соціальних видатків спровокована нерациональним розподілом видатків, недосконалою системою управління ними, за якої виникає дублювання функцій, відсутністю системних реформ.

Отже, на сьогодні підвищення соціальних видатків безперечно є позитивним відображенням соціально орієнтованої політики держави, але якщо це

підвищення є необґрунтованим та не має чіткої адресної спрямованості, то такий стан залишатиметься малоефективним.

Важливим чинником підвищення соціальних стандартів є залучення інвестицій у розвиток об'єктів та матеріально-технічної бази соціальної сфери. Динаміку та структуру інвестицій у соціальну сферу в Україні наведено у таблиці 1. Слід зазначити, що за період з 2004 по 2008 рр. обсяг інвестицій мав тенденцію до збільшення по роках. Однак частка інвестицій в основний капітал соціальної сфери знаходилась в межах 3,6 % - 4,9 % від загальної суми інвестицій, що засвідчує про низький рівень вкладення коштів в об'єкти соціальної сфери.

Швидким падінням характеризуються темпи введення в дію об'єктів соціально-культурного призначення.

Аналіз показників динаміки соціально-економічного розвитку об'єктів соціальної сфери за 2007-2011 рр.

Таблиця 1. Динаміка інвестицій в основний капітал соціальної сфери України за період 2004 - 2010 рр.

Роки		2004	2005	2006	2007	2008	2009	1 кв. 2010	
Інвестиції в основний капітал, всього млн. грн.		75714	93096	125254	188486	233081	151777	24041	
Інвестиції в соціальну сферу	освіта	млн. грн.	953,1	870,2	1163,4	1651,4	2321,7	1484,3	96,4
		%	1,26	0,93	0,93	0,88	1,00	0,98	0,40
	охорона здоров'я та соціальна допомога	млн. грн.	1472,2	1296,5	1835,2	2518,1	3530,6	1931,6	145,3
		%	1,94	1,39	1,47	1,34	1,51	1,27	0,60
	сфера культури та спорту, відпочинку та розваг	млн. грн.	1254,6	1195,0	2014,0	2893,7	4054,2	3642,4	212,8
		%	1,66	1,28	1,61	1,54	1,74	2,40	0,89
Разом		млн. грн.	3679,9	3361,7	5012,6	7063,2	9906,5	7058,3	454,5
		%	4,9	3,6	4,0	3,8	4,3	4,7	1,89

наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Динаміка розвитку основних об'єктів соціальної сфери за період 2007-2011 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011 (січень - червень)
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, учнівських місць	11672	12381	6064	7116	3150
Кількість дитячих дошкільних закладів, місць	295	2310	599	550	471
Кількість лікарень, ліжок	497	1098	1007	1051	221
Кількість амбулаторно-поліклінічних закладів, відвідувань за зміну	2533	4876	2736	5271	2563

Зниження виробництва негативно позначилося і на стані матеріально-технічної бази соціальної інфраструктури. Якщо у 2007 році було введено в експлуатацію загальноосвітніх навчальних закладів на 11672 учнівських місць, то у 2010 р. їх чисельність склала 7116, а за 6 місяців 2011 р. - лише 3150. Ці показники не демонструють позитивну динаміку і виявляють ряд проблем, що стосуються якості освітніх послуг, урахування тенденцій ринку праці в розвитку вищої освіти, кваліфікації педагогічних працівників. На жаль, сьогодні відсутні чітко визначені показники відстеження змін за таким важливим аспектом, як освіта і запровадження міжнародних норм і стандартів.

Однак позитивною динамікою може позначитись ситуація у галузі охорони здоров'я, адже спостерігаємо значний приріст показників збільшення кількості ліжок від 497 у 2007 р. до 1051 у 2010 р. І майже на половину спостерігається збільшення по кількості амбулаторно-поліклінічних закладів, у яких від 2533 відвідувань за зміну у 2007 до 5271 у 2010 р. Проте якісні показники демонструють критичну ситуацію країни: зростає рівень захворюваності, інвалідизації, репродуктивне здоров'я населення погіршується, збільшується смертність. На одного хворого держава витрачає 1,5 тис. грн. при тому, що реальна вартість лікування є значно вищою і більшості хворих не вистачає навіть власних коштів на лікування, вони змушені шукати допомоги у меценатів. Державні видатки спрямовуються не на фінансування медичних послуг, а на утримання медичних закладів.

Таким чином, оцінка динаміки розвитку соціальних об'єктів України вказує на посилення соціальної спрямованості бюджетної політики впродовж 2007-2008 рр. та погіршення ситуації у 2009-2010 рр. Вже у 2009 р. введення в дію загальноосвітніх закладів (кількість учнівських місць) порівняно з 2008 р. скоротилось на 51%, дошкільних закладів (кількість місць) - на 86%, лікарень (кількість ліжок) - на 8%, амбулаторно-поліклінічних закладів (кількість відвідувань за зміну) - на 44%. Порівняно із докризовим періодом відбулись суттєві зрушення і у структурі капітальних вкладень. Зокрема, зменшується частка витрат на придбання обладнання. Як наслідок, вкрай незадовільної оцінки заслугове нинішній стан основних фондів соціальної сфери, а обмеженість сучасної техніки та новітніх технологій знижують доступність багатьох видів соціальних послуг для населення.

Результати підтверджують недостатню ефективність соціального бюджету. І незважаючи на те, що розмір соціальних видатків впродовж останніх років збільшується, передумови щодо зміцнення соціальної складової держави не виникають. Дослідження,

проведене серед 24 європейських країн, засвідчило, що за рівнем сімейних доходів Україна посідає передостаннє місце, а за довірою до влади й фінансових інститутів - останнє. Баланс співвідношення доходів багатих і бідних становить 30:1 (для порівняння: в європейських країнах - 6:1, в Китаї - 7:1). Такий істотний розрив стимулює зневіру та розчарованість суспільства [3, с. 376].

Політика державного фінансового забезпечення соціальної сфери повинна бути спрямована на досягнення соціальної безпеки і має відповідати таким вимогам: мобілізації фінансових ресурсів бюджету держави на задоволення життєво важливих соціальних потреб; визначення необхідно допустимого рівня забезпеченості державного фінансування соціальної сфери для нейтралізації виникнення загроз соціальним інтересам; система фінансового забезпечення соціальної сфери повинна бути задіяна не лише на утримання самої соціальної сфери, а як інвестиції в людський капітал, що сприятимуть підвищенню соціальної орієнтації країни.

Тобто для вирішення проблеми фінансування та підвищення якісних показників соціальної сфери, необхідним є системний підхід з боку держави: налагодження податкової бази, обґрунтоване збільшення видатків, реформування галузі, збільшення обсягів фінансування інвестиційних проектів для розвитку соціальної сфери.

Список літератури

- Ефимова, С. Б. Оптимизация расходной бюджетной политики государства в социальной сфере [Текст] / С. Б. Ефимова // Финансы и кредит. - 2007. - №1. - С. 49-57. Звіт про виконання державного бюджету України. [Електронний ресурс]. - Доступний з <http://www.budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/>
- Крамченко, Р. А., Львівська К. А. Бюджетне фінансове забезпечення соціальної сфери України [Текст] / Р. А. Крамченко, К. А. Львівська // 36. науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. - С. 372-377.
- Лопушняк, Г. С. Бюджетне фінансування соціальних видатків в умовах трансформації економіки [Текст] / Г. С. Лопушняк // Фінанси України. - 2010. - № 10. - С. 38-46., с.39.
- Отчет о конкурентоспособности Украины. 2010 [Электронный ресурс] / Фонд "Эффективное управление". - Режим доступа: http://www.feg.org.ua/docs/Final_Full_Rus_2010.pdf.
- Професійна спілка працівників охорони здоров'я України : Інформація про соціально-економічну ситуацію в галузі охорони здоров'я у 2010 році [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://medprof.org.ua/socialno-ekonomichnii-zakbisti-informacija-pro-socialno-ekonomichnu-informaciju-v-galuzi-okhoroni-zdorovja/>.
- Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та

- перспективи [Текст] : монографія / [С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко та ін.]; за заг. ред. Б. М. Данилишина. - [2-ге вид. доповн., і пере-робл.]. - Черкаси : Брама-Україна, 2006. - 620 с.*
8. *Статистична інформація Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. - Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*

РЕЗЮМЕ

Дехтярь Надежда, Пискун Катерина

Оценка нынешнего состояния социальной направленности сводного бюджета Украины

Осуществлен анализ нынешнего состояния социальной направленности бюджета Украины по динамике расходов сводного бюджета на социальную сферу и социальную защищенность населения, по динамике развития основных объектов социальной сферы Украины и по инвестициям в основной капитал социальной сферы. Предложены основные направления по улучшению финансирования социальной сферы.

RESUME

Dekhtyar Nadia, Piskun Kateryna

The assessment of the current state of the social budget of Ukraine

The contemporary state of the social budget of Ukraine in accordance with the dynamics of the consolidated budget expenditures for the social services and social protection of population is analysed. The main ways of improving of the financing of the social sphere are offered.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2011 р.